

Заклад

Рыгор Сітніца

У беларускай мове юрыдычны тэрмін „заклад“ згадваецца яшчэ ў Статуце Вялікага Княства Літоўскага. Шматлікія захопніцкія навалы, што не міналі нашага краю, надалі гэтаму слову зусім іншы сэнс, трывала замацаваўшы ў беларускай сьвядомасьці слова „закладнік“.

Ісьці ў *заклад*, купіць на *заклад*, аддаць у *заклад*, *закладваць* нейкую справу. Тут дарэчы будзе згадаць і сьвята *Закладзіны*, калі, заклаўшы першы камень у падмурак, дужа натомленыя работнікі пачыналі імпэтна „*закладаць за каўнер*“.

Апроч іншага, не дае пра сябе забыць і пасьпяхова *закладка* калгасамі фуражу, пра што рэгулярна інфармуе сваіх слухачоў беларускае савецкае радыё.

Можна было б прыгадаць яшчэ нешта, але ўсе гэтыя *заклады* трацяць амаль усялякі сэнс перад тым значэньнем, якое займела гэтае слова ў краіне саветаў.

Закладваючы ўласнага бацьку, можна было лёгка выйсьці ў піянеры-героі, як гэта зрабіў славуты Паўлік Марозаў, стаўшы прыкладам для кожнага савецкага дзіцяці. *Заклаўшы* суседа, шмат хто здолеў спатоліць уласную зайздасьць ці адквітаць нейкую крыўду. Варта пачаць *закладваць* начальніка, каб куды бліжэйшаю зрабілася таемна жаданая пасада. *Закладваючы* з пэўнай рэгулярнасьцю, чалавек набываў шанец зрабіць сваю прыродную схільнасьць хлебнаю прафэсіяй у штаце адпаведнай установы.

Аднак, якой бы ўдалай ні аказалася гэтая кар’ера, яна проста нішто ў параўнаньні з мажлівасьцю аддаць у *заклад* дзеля ўласнага інтэрасу цэлую краіну, тым самым зрабіўшы *закладнікамі* ажно 10 мільёнаў чалавек.

Заўзятар

Сяржук Сокалаў-Воюш

Заўзятар. Гэтае слова зьявілася ў беларускай мове ў першай палове 80-ых, калі нацыянальна сьведамая моладзь пайшла на стадыёны. Ужыванае перад тым пазычанае з расейскай *балельшчык* аніяк ня лезла ў сыстэму мовы і вымагала як найхутчэйшай замены. Вось тады два пазты — Алег Бембель і Алесь Разанаў — прапанавалі *заўзятара*. Пры гэтым сама зьява *заўзятарства* была падзеленая на тры катэгорыі:

1. *Заўзятар* — той, хто арыентуецца ў спорце, чытае адмысловыя выданьні, ведае лічбы й імёны, карацей — аматар прафэсійнага ўзроўню.

2. *Заўзей* — той, хто ходзіць на стадыёны, ведае, што адбываецца ў спорце, але ў адрозьненьне ад *заўзятара* ён вылучна аматар.

3. *Заўзюк* — самая калярытная і небясьпечная постаць на трыбунах. Ён мала ў чым арыентуецца, частку зьяўляецца на спаборніцтвы нападыткі. Гэта ён, *заўзюк*, распачна вые, калі ягоная каманда прайграе, і дзіка трыюмфуе, калі наадварот. Яго лёгка можна пазнаць на трыбуне па адкаркаванай бутэльцы і кавалку кілбасы.

Гэты падзел на катэгорыі, як і слова *заўзец* (балець), у мове пакуль што не прыжыліся.

Цяпер слова *заўзятар* можна пачуць як з вуснаў саміх *заўзятараў*, так і ад тэле- і радыёкамэнтатараў, а таксама адшукаць у прэсе. Вось толькі ў слоўніках яго ўсё яшчэ няма. Зразумела, што слова *заўзятар* паходзіць ад *заўзяты*, а гэта і той, хто стала і з захапленьнем займаецца чым-небудзь, гэта і ўпарты ды напорысты.

Слова *заўзяты* мае бальшыня славянскіх моваў, а вась *заўзятара* — толькі мы.

Заходнік

Уладзімер Арлоў

У Тлумачальным слоўніку беларускае мовы можна са здзіўленьнем вычытаць, што „*заходнік* — гэта прыхільнік заходніцтва як альтэрнатывы славянафільству“. Між тым кожнаму беларусу вядома, што *заходнік* — гэта чалавек, якому пашчасьціла жыць на той частцы Беларусі, куды бальшавіцкія парадкі прыйшлі толькі ў верасьні 1939 году. Доўгі час пасья гэтак званана вызвольнага паходу Чырвонай арміі слова „*заходнік*“ у партыйна-савецкім лексыконе азначала чалавека нядобранадзейнага, гатовага ў любы момант здрадзіць сьветлым ідэалам сацыялізму ды схаўрусавацца з клясавым ворагам. Каб *заходнікі* мацней палюбілі родную савецкую ўладу, іх дзясяткамі тысячаў вывозілі ў сібірскія і казахстанскія лягеры. Адных — за тое, што багацей жылі, другіх, як Наталью Арсеньеву, — за тое, што пісалі вершы пра Беларусь, а не пра БССР, трэціх — проста за тое, што скоса пазіралі на прысланае Масквой начальства.

Тым часам для паспалітых жыхароў усходняе Беларусі слова „*заходнік*“ на колькі дзесяцігодзьдзяў сталася сынонімам чалавека заможнага і грунтоўнага. Калі ўсходнікі аддавалі дачку замуж за *заходніка*, лічылася, што дзеўцы пашанцавала. „У нас хлеб з кавалачкам сала, — з зайздрасьцю казалі на спустошанай калгасамі памежнай Полаччыне, — а ў іх, *заходнікаў* глыбоцкіх, — сала з кавалачкам хлеба“.

Напрыканцы XX стагодзьдзя колішняга падзелу грамадства на ўсходнікаў і *заходнікаў* нібыта не адчуваецца. Але на *заходзе* краіны па-ранейшаму жывуць лепей. Там чысьцейшыя ды ўтульнейшыя гарады і мястэчкі, там багацейшыя вёскі, ды і самі людзі самавіцейшыя. Як казалі калісьці камуністычныя прапагандысты ды агітатары: „Вот оно, тлетворное влияние *Запада*“.

Заходнік

Рыгор Барадулін

Змалку памятаю, як лавілі рыбу прыладай, якая называлася „*заходнік*“ — літаратурна прынятая назва „таптуха“.

З пасьявайны памятаю таксама іншае значэньне слова „*заходнік*“ — жыхар так званых *заходніх* вобласьцяў Беларусі, якія ў 1921 годзе бальшавікі без удзелу прадстаўнікоў Беларусі ў Рызе аддалі пад Польшчу. І ў верасьні 1939 году на штыхах Чырвонай арміі адбылося ўзьяднаньне Беларусі, нават Беласточчына ўвайшла ў склад БССР.

Тады Янка Купала пісаў: „*Ты з Заходняй, я з Усходняй нашай Беларусі,*